

Марица Качавенда
Филозофски факултет
Нови Сад

UDK: 316.62
Прегледан научни рад
Примљен: 21. 06. 2004.

КАКО ЗАПОСЛЕНИ РАЗУМЕВАЈУ ПРОЦЕС ПРИВАТИЗАЦИЈЕ У СРБИЈИ: РЕГИОНАЛНА СПЕЦИФИЧНОСТ¹

Разумевање и објашњење процеса транзиције у Србији немогуће је без анализе опсега, интензитета и начина приватизације у српском друштву. Међутим, како се приватизација до сада одвијала прилично хаотично, стихијно, испрекидано, па и "невидљиво" (полулегално или нелегално), настојање да се сагледа у целости, своди се на покушај да се њене поменуте особености барем претпоставе. "Тајновитост" и хаотичност приватизацијског процеса који је отпочео (или, боље рећи, који се интензивирао) у време драматичног разарања југословенског (и српског) друштва (које је највећи број људи довело до руба егзистенције), имало је за последицу стварање негативног стереотипа који се током 90 – их почео везивати за "приватнике" ("приватне предузетнике").

Резултати новијих истраживања, као и извештаји званичне статистике, показују да је упркос том стереотипу евидентан раст предузетничке ("приватничке") активности у Србији, што упућује на претпоставку да се разумевање приватизације, као и однос према њој постепено мењају.

Кључне речи: транзиција, приватизација, предузетници, запослени, Србија, Војводина.

У оквиру процеса транзиције српског друштва и тежње за потпуним раскидом са социјалистичким самоуправним наслеђем, власничко реструктурирање предузећа у Србији, иако један од примарних захтева трансформације, одвија се веома споро, испрекидано и отежано. Околности под којима је током 1990-их започета приватизација у Србији (рат на простору бивше Југославије, изолација друштва услед санкција међународне заједнице, пропадање предузећа друштвеног сектора, инфлација, слом базичних институција друштва и потпуна аномија вредности), утицале су на то да она поприми карактеристике једног стихијног, непрегледног, полувидљивог и сумњивог про-

¹ У раду ће бити саопштен део резултата истраживања Одсека за социологију Филозофског факултета у Новом Саду, које је организовано за потребе реализације Истраживачког пројекта Министарства за науку и технологије Републике Србије бр. 1815: "Социолошки аспекти мултикултуралности и регионализације и њихов утицај на развој АП Војводине и Р Србије". Прикупљање података је обављено 2002. године. Осим тога, у раду ће такође бити саопштено и неколико података из мог истраживања "Значења и вредности производног рада (Како радници новосадских предузећа доживљавају рад?)", обављеног у првој половини 2001. године у четири новосадска предузећа.

цеса, што је допринело настајању и развијању негативног стереотипа о њој.² Тај стереотип се односи не само на приватизацију у (ужем) смислу својинске трансформације дојучерашњих друштвених – државних предузећа, него на раст приватног сектора у Србији уопште.

Резултати истраживања из прве половине 1990-их година³ указују на подељене ставове припадника српског друштва о приватизацији, с тим да су они који су је у том периоду подржавали, као основу и услов напретка, били бројнији. Међутим, што је време више одмицало, њихово мишљење о приватизацији у Србији се мењало, а “расположење” према њој је јењавало. То значи да су негативне представе о процесу приватизације последица, не толико отпора према самој приватизацији, колико према неадекватним и нетранспарентним начинима на које се она спроводила.

Истраживање Промене у структури друштва, које је обављено 1993. године, показало је да је тада више од половине (52,6%) грађана СРЈ сматрало да ће друштвени поредак увек почивати на приватном власништву, супротног мишљења је била трећина (30,2%) испитаника која се залагала за социјалистичку самоуправну привреду, а више од две трећине (68,0%) се залагало за државну дерегулацију у привреди (Вуковић, 1996:36).

Исте године је на територији Србије обављено истраживање јавног мњења агенције Фокус које је показало да је више од половине испитаника сматрало да је приватизација предуслов изласка из кризе, с тим да је 10,7% мислило да би превођењем друштвене својине у приватну све било решено, а 41,4% испитаника је мислило да је то само један од неопходних услова (Вуковић, 1996:63-64).

Да се већина грађана Србије 1993. године залагала за приватизацију потврђују и резултати истраживања З.Голубовић, Б.Кузмановића и М. Васовић⁴. Према том истраживању, позитиван однос према приватизацији је изразило 58,9% грађана Србије, а 41,1% је сматрало да је потребно даље подржављење друштвених предузећа (Голубовић, Кузмановић, Васовић, 1995: 309). Подаци су показали да су највеће разлике у ставовима о приватизацији испољене између појединих социопрофесионалних категорија. Убрзану приватизацију су у том периоду највише подржавали студенти (84,7%), стручњаци (76,7%) и службеници (64,0%), а најмање неквалификовани и полу-

² О приватизацији и предузетништву у српском друшву почетком 1990-их видети у: Болчић, Силвано (1994): *Тегобе прелаза у предузетничко друштво*, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Београд.

³ Реч је о истраживањима чији су резултати објављени у књизи С. Вуковића *Чему приватизација*: Промене у структури друштва из 1993.године, Анкета јавног мњења агенције Фокус из 1993. године и Истраживање Института друштвених наука из 1995. године (Вуковић, Слободан (1996): *Чему приватизација*, СДС – ИКСИ, Београд, стр. 36,63-64,67,70 и 71).

⁴ Голубовић, Загорка, Кузмановић, Бора и Васовић, Мирјана (1995): *Друштвени карактер и друштвене промене у светлу националних сукоба*, Институт за филозофију и друштвену теорију и “Филип Вишњић”, Београд.

квалификовани радници (36,1%); највише су је прихватили високообразовани и млађи испитаници, док је слабија подршка приватизацијском процесу стизала од оних испитаника са нижим степеном стручне спреме и старијих испитаника (исто, 308-309).

За приватизацију су се, дакле, залагали они који су реално од ње могли очекивати највећу корист, односно велике шансе да у новим (рационалнијим радним) условима испоље сва знања и умећа којима располажу (а која нису могли примењивати услед тога што у полупропалим или сасвим пропалим предузећима у којима су били запослени нису постојали услови за то, или зато што једноставно и нису били запослени) и да при томе, наравно, буду адекватно и плаћени. С друге стране, против приватизације, а за јачу контролу државе у привреди, залагали су се они припадници српског друштва (пре свега, неквалификовани и полуквалификовани радници) који су реално страховали да би у измењеним околностима постојала велика могућност да остану без посла услед непостојања потреба за знањима и вештинама са којима они располажу. Осим тога за ову категорију запослених (НК,ПК,КВ и ВКВ раднике, нарочито старије), карактеристична је изразита везаност за предузеће⁵ и, уопште, јака етатистичка свест.

Поменута истраживања су указала на амбивалентан став српске јавности о потреби за приватизацијом почетком 1990-их, с тим да је процентуално било више оних који су сматрали да је приватизација потребна и залагали се за њу од оних који су били за даље подржављење или само против приватизације. Међутим, када је у питању процењивање дотадашњег тока и учинака приватизацијског процеса у Србији, припадници српског друштва су знатно јединственији у оцени, иако се и у овом случају запажају извесна одступања.

Како показују резултати већ поменутог истраживања агенције Фокус из 1993. године, две трећине (66,5%) испитаних припадника српског друштва је имало примедбе на дотадашње учинке приватизације, њих 25,9% нису о томе имали мишљење или су били неутрални, а потпуну подршку дотадашњем процесу приватизације дало је тек 7,3% испитаника (Вуковић, 1995:67). Највећи број критика се односи на негативна и инхибиторна дејства тадашње власти на приватизацију, што потврђују подаци да 15,1% испитаника сматра да је тадашња власт онемогућавала приватизацију или да је допуштала само када су у питању били “њени” људи (28,9%), а да су прописи на основу којих се спроводила приватизација били потпуно неадекватни (22,5%) (исто). Све наведено је утицало на то да више од половине анкетираних грађана Србије (52,6%) схвати дотадашњу својинску трансформацију друштвених предузећа

⁵ И. Г. Молнар наводи да су резултати истраживања обављених у источно – европским земљама показали да већина радно способног становништва не жели да промени радно место, односно да од 85,0% до 87,0% радника запослених у јавном сектору чува своје радно место док има изгледа за сигурном, иако малом зарадом (Габрић-Молнар, 1993:50-51). О истраживањима која показују да је то карактеристично и за српско друштво, биће речи у наставку текста.

у мешовита и приватна као чисту пљачку⁶ (исто, 68). То “легитимно” пљачкање су омогућавали искреирани модели приватизације, које није одобравало чак 72,0% испитаних припадника српског друштва (исто, 69).

Доминантан модел својинске трансформације друштвених предузећа у Србији, почетком 1990-их је била интерна прерасподела и (рас)продаја деоница запосленима. На тај начин су запослени (радници и руководство) постајали власници предузећа, а друштвена предузећа су постала деоничарска друштва⁷. Међутим, формална промена власништва није довела до суштинске промене у начину организације рада у, сада “приватним” предузећима, него је настављено да се ради “по старом”.

До суштинске промене својинских односа није довео ни закон из 1991. године⁸. Према моделу приватизације који се почео примењивати овим законом, одлуку о приватизацији је доносио управни орган предузећа, рок за својинску трансформацију се није ограничавао, а надзор над приватизацијским процесом је поверен владиној Агенцији. Дакле, да ли ће се и када приступити процесу власничке трансформације, препуштено је на одлуку самим предузећима, односно њиховим руководствомима. Та “комотност” у одлучивању о приступању или неприступању процесу трансформације власништва, искомпромитовала је идеју приватизације у српском друштву, омогућивши “друштвеним” предузећима даљу егзистенцију истовремено стварајући привид власничких промена, које су, и када су се дешавале, биле под надзором партије на власти (СПС-а), преко владине Агенције.

У поменутих условима је у Србији у прве три године приватизације (1990-1993)⁹ ипак трансформисано 69,6% друштвених предузећа. Највише их је “приватизовано” интерном расподелом деоница, а један део (18,0%) је продат и то у највећем броју случајева, током 1993. године, у време енормне инфлације (Вуковић, 1996: 51). Међутим, законом из 1994. Године,¹⁰ скоро сва приватизована предузећа постају поново “друштвена”, односно мешовита, с минималним учешћем приватног капитала. Због тако блокиране приватизације друштвених – државних предузећа у Србији, често се истицало да транзиција није ни започела (Болчић, 2002: 107).

⁶ Резултати такође поменутог истраживања Промене у структури друштва из 1993. године (види напомену 3) показују да је две трећине (65,1%) испитаника у СРЈ дотадашњи приватизацијски процес оценило као пљачку (Вуковић, 1996: 70).

⁷ Реч је о процесу приватизације спроведеном на основу савезног закона из 1990. године (детаљније у: Вуковић, 1996: 48).

⁸ Србијански закон о трансформацији друштвене својине из 1991. године (детаљније: Вуковић, 1996: 49-50).

⁹ До 1989. године приватна предузећа као економски субјекти нису номинално постојала (зато о њима нема никаквих информација у подацима званичне статистике у том периоду). Постојале су приватне радње у којима је власник барем номинално, морао да обавља послове за које је радња пријављена и да у њој буде формално “запослен” (Болчић, 2002: 112).

¹⁰ Закон о ревалоризацији друштвеног капитала из 1994. године (детаљније у: Вуковић, 1996: 55).

Сва наведена дешавања, утицала су на опадање подршке припадника српског друштва процесу приватизације. Према резултатима истраживања Института друштвених наука из 1995. године, мање од половине (45,3%) грађана Србије је подржавало приватизацију, против је било 28,5%, а 26,5% је било неутрално (Вуковић, 1996: 71).

Дакле, самовоља власти током приватизацијског процеса, нетранспарентност, корупција, правна нерегуларност и тотална вредносна аномија, утицали су на стварање негативног става о приватизацији у Србији. Подршку таквој приватизацији (која је била актуелна до доношења новог закона о приватизацији у јуну 2001. године¹¹) пружали су они слојеви српског друштва којима је одржање таквог стања омогућавало очување стечених положаја. То се пре свега односи на припаднике тадашње власти и на оне који су са њима били у блиској вези и имали читав низ погодности у “пословном трансакцијама”. Осим њих, актуелну приватизацију су подржавали и депривилеговани слојеви (пре свега, НКВ и ПКВ радници), услед страха од губитка посла (нарочито због одсуства осмишљених социјалних програма који би им пружили некакву привремену сигурност у случају да остану без посла), али и због медијске изманипулисаности, која је јачала њихову етатистичку свест и “подгрејавала” самоуправљачке вредности.

Упркос блокираној својинској трансформацији, приватни сектор у Србији је растао. Он се аутономно развијао успостављањем нових приватних предузећа и радњи од стране појединачних предузетника (Болчић, 2002: фуснота на страни 109)¹². Раст приватног сектора је условио значајне промене у сфери рада, у смислу да се све више припадника српског друштва запошљавало управо у приватним предузећима, пре свега због тога што се могућност налажења посла у друштвеним предузећима константно смањивала, јер се и број тих предузећа смањивао.

Међутим, иако је раст приватног сектора у последњих петнаестак година у Србији евидентан, и у смислу броја приватних (и приватизованих) предузећа и у смислу броја запослених у тим предузећима, највећи број радне снаге у Србији (и Војводини) још увек је ангажован (барем формално) у друштвеном – државном сектору својине. Статистички подаци показују да је 2000. године од укупног броја запослених у Србији, у друштвеном сектору било запослено 76,9%, у приватном 19,5%, а у мешовитом 3,7%. Исте године, у Војводини је од укупног броја запослених, у друштвеном сектору радило

¹¹ Закон о приватизацији од 27.6.2001. године (Службени гласник РС, бр. 38/2001, 18/2003.) (ПКС, <http://www.pks.co.yu/pks/pdf/privativacija.pdf>). Овим законом предвиђена је приватизација по моделу продаје путем јавних тендера и аукција. Тај модел је одабран зато што је у пракси развијених земаља, а нарочито у пракси земаља у транзицији, показао изузетне резултате (Агенција за приватизацију РС, <http://www.pa-serbia.co.yu/agencija/agencija.php>).

¹² У поређењу с 1990-ом годином, 1999. је било девет пута више регистрованих приватних предузећа и 8,5 пута више пословно активних предузећа (Болчић, 2002: 113).

Марица Качавенда, Како запослени разумеју процес приватизације у Србији

74,1%, у приватном 16,9%, а у мешовитом 9,0% (СГЈ,2001:98). Наведени подаци, ипак, не показују реалну прерасподељеност запослених по секторима својине јер је знатно већи број оних који су ангажовани у приватном сектору, али нису пријављени, односно раде “на црно”.

Подаци добијени 2002. године, у истраживању Одсека за социологију Филозофског факултета у Новом Саду¹³, показују да је 58,8% испитаних Војвођана ангажовано у друштвеном сектору, 34,6% у приватном, а 6,6% у мешовитом (Табела 1).

Табела 1. Запослени испитаници у Војводини према сектору власништва и сектору делатности

Сектор Делатности	Сектор власништва			Укупно (%)
	приватни (%)	државни/ друштвени (%)	мешовити (%)	
високо школство/наука	0,0	0,7	0,3	1,0
култура/информисање	1,5	3,8	0,1	5,5
школство/здравство	1,1	15,1	0,3	16,5
услугне делатности	8,4	3,6	0,5	12,5
јавне службе	0,3	17,3	0,8	18,4
трговина/угоститељство /туризам	15,2	2,7	1,0	19,0
пољопривреда	1,9	0,7	0,1	2,7
привреда	6,2	14,8	3,4	24,5
Укупно (%)	34,6	58,8	6,6	100,0

Табеле 1. и 2. показују да је највећи број запослених у приватном сектору ангажован у сектору делатности трговина/угоститељство/туризам, што није изненађујуће с обзиром на то да је приватизација у Србији током 1990-их била најинтензивнија управо у области трговине. Међутим, у овој области се приватно предузетништво највише и искомпромитовало. Многи су искористили оскудицу за “свим и свачим” у Србији 1990-их да се обогате бавећи се трговином (односно шверцујући), не обазирјући се при том нити на моралне нити на законске норме, што је утицало на стварање негативних представа не само о несавесним трговцима, него и о приватним предузетницима уопште.¹⁴

¹³ Види напомену 1.

¹⁴ О томе детаљније у: Болчић (1994).

Табела 2. Запосленост испитаних Војвођана, по занимању и према сектору власништва

Занимање испитаника:	Сектор власништва			Укупно (%)
	приватни (%)	државни/друштв. (%)	мешовити (%)	
нешто друго	0,7	1,2	0,1	2,1
студент/ученик	0,0	0,1	0,0	0,1
свештеник	0,0	0,0	0,1	0,1
судија/тужилац/инспектор	0,0	0,7	0,0	0,7
проф.универзитета/научник	0,0	0,7	0,1	0,8
уметник	1,2	0,4	0,1	1,8
лекар	0,1	2,1	0,1	2,3
адвокат	0,5	0,3	0,0	0,8
инжењер	2,6	1,9	0,7	5,2
новинар	0,4	1,4	0,1	1,9
руководилац/функционер	2,3	1,0	0,3	3,6
војно лице	0,0	0,4	0,0	0,4
радник МУП-а/цариник	0,0	1,8	0,0	1,8
економиста/комерцијалиста	3,3	2,6	1,0	6,9
правник	0,3	1,6	0,0	1,9
просветни радник	1,1	7,7	0,0	8,8
административни радник	2,3	7,7	0,3	10,3
техничар	3,0	14,5	2,1	19,6
угоститељски радник	2,7	0,7	0,1	3,6
трговац	6,0	1,8	0,1	8,0
шофер, аутопревозник, таксиста	0,5	1,1	0,1	1,8
занатлија	3,3	1,8	0,1	5,2
пословођа	0,7	0,7	0,4	1,8
кв и вкв радник, радник обезбеђења и заштите	2,2	4,8	0,5	7,5
нк и пк радник	0,3	1,8	0,0	2,1
Земљорадник	1,0	0,0	0,0	1,0
Укупно (%)	34,7	58,7	6,6	100,0

Истраживање обављено 2001. године у четири новосадска предузећа¹⁵, показало је да је негативно мишљење о приватним предузетницима у Србији имало 52,3% испитаника, супротног мишљења је било само 2,3% испитаних радника, а 33,8% је било неутрално. Подаци даље показују, да се приватницима замера одсуство пословне етике, које се пре свега, по мишљењу испитаника, огледа у непријављивању и “израбљивању” запослених, као и у избегавању плаћања пореза. Осим тога присутно је уверење да постоји блиска повезаност “приватних предузетника” и припадника власти, односно мишљење да везе са моћнима и утицајнима представљају значајну околност од које зависи да ли ће неко бити успешан послован човек у српском друштву (по мишљењу 46,5% испитаних новосадских радника).¹⁶ Негативном стереотипу о приватним предузетницима доприноси и непредузетничка традиција (испитаници не потичу из предузетничких породица, изузев њих 17,0%, чији су родитељи пољопривредници).

Уз таква уверења не чуди што 38,4% испитаних новосадских радника не размишља о започињању приватног посла. Међутим, већина (51,7%) испитаника о томе ипак размишља, а 10,4% је изјавило да се тиме већ бави (пошто су испитани радници који су то изјавили формално запослени у предузећима у којима је обављено испитивање, може се закључити да су њихове предузетничке активности у оквирима “сиве економије”). Већа спремност за улазак у “приватан посао” је напредак у односу на другу половину 1990-их када је у Србији у најширој јавности успостављена “клима резервисаности” према предузетништву, узрокована блокарањем приватизације друштвеног сектора и разним институционалним и ванституционалним “смицалицама”, којима се служио социјалистички режим да би (као што је показано у претходном делу излагања) контролисао развој предузетништва (Болчић, 2002: 117).

Истраживање у новосадским предузећима је показало да о започињању приватног посла најозбиљније размишља најмлађа група испитаника (25 –30 година), њих 50,0%, а да више од половине испитаника (62,1%) старости од 31 –39 година о томе помало размишља. Дакле, највећу спремност за упуштање у приватан посао показују млађи.

Истраживање Одсека за социологију Филозофског факултета у Новом Саду је показало да је процентуално највише младих Војвођана ангажовано у приватном сектору власништва (Табела 3.).

---

¹⁵ Види напомену 1.

¹⁶ И резултати истраживања из 2000. године објављени у књизи *Предузетници и град*, такође показују да су новосађани уверени у то да су приватни предузетници повезани са неким из градске власти. То сматра 44,0% испитаних грађана, док је супротног мишљења њих 13,8%. Осим тога, скоро половина (48.4%) новосадских непредузетника мисли да су предузетници повезани са политичарима и политичким странкама (Пушић, 2002: 166, 211).

Табела 3. Запосленост испитаних Војвођана, према старости и сектору власништва

Старост испитаника:	Сектор власништва			Укупно (%)
	приватни (%)	државни/ друштвени (%)	мешовити (%)	
Од 66 - 70	0,0	0,5	0,0	0,5
од 61 – 65	0,3	1,1	0,1	1,5
Од 56 - 60	1,2	3,0	0,3	4,5
од 51 – 55	3,7	8,9	0,7	13,3
Од 46 - 50	5,3	8,9	1,4	15,6
Од 41 - 45	4,5	11,2	1,0	16,7
од 36 - 40	4,0	7,7	0,7	12,3
од 31 - 35	5,2	8,9	1,1	15,2
Од 26 - 30	5,5	5,3	1,1	11,9
Од 18 - 25	4,9	3,2	0,3	8,4
Укупно (%)	34,7	58,8	6,6	100,0

Процентуално већу ангажованост младих у приватном сектору не треба, међутим, приписивати искључиво њиховом развијеном “предузетничком духу”, него пре околности да је данас могућност запошљавања у Србији знатно већа у предузећима приватног сектора. Исто истраживање је такође показало да се у истоветној ситуацији у којој се налазе млади, у погледу запослења, налазе у Војводини и прогнана и избегла лица из бивших југословенских република.

Са друге стране, старији испитаници су у време запошљавања имали (готово једину) могућност да се запосле у друштвеној – државној “фирми” за коју се у доброј мери и данас грчевито држе. Ту везаност за предузеће илуструје податак из истраживања у новосадским предузећима, да 58,1% испитаних новосадских радника не изражава спремност да промени радно место, чак и ако се ради о неодговарајућем и нежељеном радном месту, а више од трећине испитаника (37,2%) при том страхује да ће остати без посла.

Страх од губитка посла, односно од несигурности радног места, један је од најзначајнијих чинилаца који доприносе креирању негативног мишљења о процесу приватизације. Осим тога стварању и одржању негативног стереотипа о приватницима и приватизацији у српском друштву, али и отпору према приватизацији доприносе, као што је у раду показано, и корупција и пљачка у досадашњем току приватизацијског процеса, уверење о спрези приватника и власти и отсуство, односно непостојање и непоштовање основних начела пословне етике. С друге стране, тежња за превазилажењем социјалистичких “остатака” и потреба за другачијим (рационалнијим) начином организовања рада (која је уочена код образованијих и млађих припадника српског друштва), у коме ће се не само ценити знања и вештине, него ће се и адекватно

наплатити, подстиче снажније иницирање приватизацијског процеса. Тај амбивалентан став јавности је једна од главних карактеристика, али и битан чинилац приватизације у Србији.

ЛИТЕРАТУРА:

Агенција за приватизацију РС, Нови концепт приватизације у Србији:

<http://www.pa-serbia.co.yu/agencija/agencija.php>

Болчић, Силвано (1994): *Тегобе прелаза у предузетничко друштво*, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Београд
Болчић, Силвано (2002): *“Раст приватног сектора и предузетништва у Србији током 1990-тих”*, у: Болчић, Силвано и Милић, Анђелка (ур.): *Србија крајем миленијума*, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Београд

Вуковић, Слободан (1996): *Чему приватизација*, СДС – ИКСИ, Београд
Габрић – Молнар, Ирен (1993): *“Предузетништво и системске промене у бившим социјалистичким земљама”*, у: Милошевић, Б., Болчић, С., Станковић, Ф. (ур.): *Предузетништво и социологија*, Матица српска, Нови Сад

Голубовић, З., Кузмановић, Б., Васовић, М. (1995): *Друштвени карактер и друштвене промене у светлу националних сукоба*, ИФДТ и “Филип Вишњић”, Београд

Качавенда, Марица (2002): *“Социолошке особености радне мотивације у региону ’90-их: новосадски узорак”*, Социолошки преглед, год XXXVI, бр.1-2:219-226

ПКС- Центар за развој, реструктурирање и приватизацију, *Процес приватизације*, <http://www.pks.co.yu/pks/pdf/privatizacija.pdf>

Пушић, Љубинко (2002): *Предузетници и град*, Специјалистичке Академске Студије и Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад

СГЈ 2001, Савезни завод за статистику, Београд

Marica Kačavenda
Faculty of Philosophy
University of Novi Sad

S u m m a r y

**HOW THE EMPLOYED UNDERSTAND THE PROCESS OF
PRIVATIZATION IN SERBIA: REGIONAL SPECIFICITY**

Understanding and explanation of the process of transition in Serbia is impossible without an analysis of the scope, the intensity and the way of privatization in Serbian society. However, as privatization has been very chaotic, discontinuous, even “invisible” (half-legal or illegal) so far, the effort to catch it completely is limited only to an attempt only to assume its mentioned characteristics. “Secretness” and chaos of the process of privatization, which started (or, better to say, was intensified) in the time of dramatic destruction of Yugoslav (and Serbian) society (which brought most of the people to the edge of existence), had as its consequence the creation of a negative stereotype connected with “private entrepreneurs” during the 90s. The results of the newer research, as well as the statistical data, show that, in spite of the stereotype, the activity of “private entrepreneurs” has been growing, which leads to the assumption that the understanding of the process of privatization and the relation to it has been changing gradually.

Key words: transition, privatization, entrepreneurs, employed, Serbia, Vojvodina.